

SIKOLY ÉS PÁNIK AZ OPERÁKBAN

I.

MEGÖLTÉK TURIDDUT!!! Egy velőtrázó sikoly a színfalak mögött, majd Santuzza is, az anyja is sikít már a fülünk hallatára szemünk a színpadon. A gyilkosságra számítottunk, Turiddu érezte, hogy ebből a konfliktusból, mely során elszerette Alfiónak, a fuvarosnak a feleségét, nem tud élve kikerülni. Turiddu elbúcsúzott az anyjától, akire rábízta elhagyott szerelmét, mondván, hogy légy majd az anyja az elhagyottnak. Az anyja kérdésre, hogy miért e búcsú, és miért kellene gondját viselnie Santuzzának, azt feleli Turiddu, hogy semmi, csupán a bor beszél belőlem. Kéri az anyját, hogy imádkozzon érte, búcsút mond, majd elszalad a kertek aljára, ahol a bosszúszomjas, jogosan féltékeny fuvaros várja a törrel, mellyel halálos döfést mér Turiddura. Ekkor hangzik fel a sikoly. Forte akkordok lefelé menete zárja Mascagni: Cavalleria Rusticana (Parasztbecsület) című operáját.

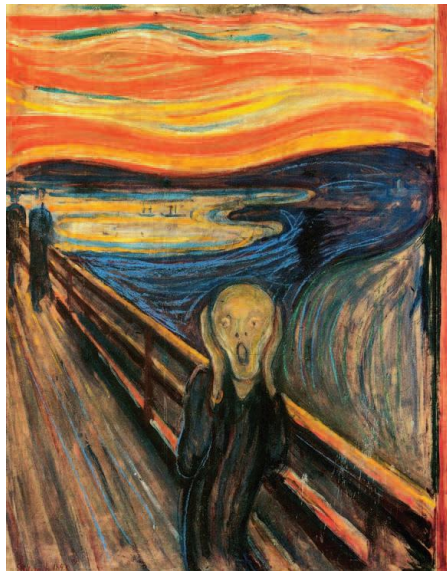
Sikolyt hallunk még a Don Giovanniban Zerlina szájából is, amikor az első felvonás végén Don Giovanni a bál forgatagában egy félreeső helyen próbálja szerelmeskedésre bírni erőszakosan. A sikoltására a vendégek egybegyűlve elégtétel akarnak venni a csábítón, aki az egész ügyet szolgájára, Leporellóra hárítja.

Ugyanezen opera II. felvonásának záró jelenetében, a nevezetes vacsora előtt Elvira ront be Don Giovanni palotájába, mert még utoljára megkísérli jó útra téríteni Don Giovannit, aki egy borospohárral a kezében élteti a nőt és dicséri a bort. Mikor Donna Elvira viharosan távozik, de kintről velőt rázó sikolya jelzi, hogy valami szörnyűség történt vele. Leporello szalad az asszony segítségére, de a küszöbön gyökeret ereszt a lába: szembe találkozik az érkező kőszoborral, aki/amely bebocsáttatást kér. – „Nos, tárd előtte szélesre mindkét ajtószárnyat” – utasítja szolgáját Don Giovanni, aki a feladatteljesítés végrehajtása helyett riadalmában az asztal alá bújuk. „Akkor hát megyek én, s én magam leszek az ajtónyitogató” – mondja a lovag. Don Giovanni nincs mindaddig pánikban, míg a szobor a kezét nem nyújtja. „A keze, mint a jég!” – hangzik. Don Giovanniból feltör a rettenet. Ez már pánik.

¹ Köves Péter dr. nyugdíjas orvos

DON GIOVANNI -Commendatore- HD 1080 (6:25)

Gondolkoztam azon, hogy vajon lehet-e a sikolyt képileg ábrázolni? Lenne-e olyan vérfagyasztó hatása, mint a hangnak? Íme, lehet. A tisztelt olvasó figyelje meg, vegye alaposan szemügyre Edvard Munch híres festményét. Aki sikolyt a festményen (az se biztos, hogy nő), ábrázolja, pánikban van.



Edvard Munch: Sikoly, 1893. National Gallery, Oslo

Még néhány közismert példa pánikra az operákból:

Donizetti operájában Lammermoori Lucia pánikban van, hogy ahhoz kellett férjhez mennie fivére parancsára, akihez nem akar, mert már eljegyezte magát Edgárhoz. Pánikreakcióban megöli az újdonsült férjét.

Piotr Beczala - Lucia di Lammermoor, Edgardo "Tu che a Dio spiegasti l'ali" (4:07)

Puccini dalművének fináléjában Tosca a mélybe veti magát az Angyalvárról, mikor észreveszi, hogy szerelmét Cavaradossit kivégezték, nem ahogy a rendőrfőnök, Scarpia csalárdul ezt korábban ígérte, hogy a festőt vaktölténnyel lőjék le. Miután felfedezték a gyilkosságot, üldözőbe veszik a színésznőt Scarpia pribékjei, egyre közelebből hallatszik a hangjuk. Tosca pánikban van, nincs más választása, csak az öngyilkosság.

Angela Gheorghiu - TOSCA final scene (4:17)

Angela Gheorghiu (Tosca); Roberto Alagna (Cavaradossi)

Verdi hőse, Rigoletto akkor kerül pánikba kerül, mikor azt hiszi, hogy diadalmaskodhat, mivel sikerült el tenni láb alól a gyűlölt főnökét, a herceget. Ekkor felhangzik a herceg éneke. Rádöbben, hogy a lánya lett a tervezett bérgyilkosság áldozata.

Verdi: Rigoletto (film, magyar felirattal) (1:55:59)
(A finálé kezdete: 1:44:48)

Richard Wagner: Siegfried c. zenedrámájának első felvonásában akkor kerül Mime pánikba, amikor a barlangjában megjelenő Vándor harmadik kérdésére nem tud válaszolni. A helyes választ maga, a Vándor adja meg.

Richard Wagner: Siegfried, Bayreuther Festspiele 1980 (Patrice Chéreau, Pierre Boulez), HD (3:05:55)

Miután Verdi operájának, az Otellónak női főszereplője, Desdemona Ave Máriát mond, mint mindig, lefekvés előtt. De ez az imádság most több, mint ima: balsejtelem és a magány ránehezédő sóhajtása is. Otello már álmában lepte meg és csókkal ébresztette fel asszonyát:

OTELLO: Ha van oly bűnöd, amelyet még meg nem gyóntál,
S amelyre irgalmat vársz,
Ezennyomban most gyónd meg!
DESDEMONA: De miért?
OTELLO: Csak siess! Nem ölhetem meg véled lelkedet is!
DESDEMONA: Meg akarsz ölni?
OTELLO: Meg!
DESDEMONA: Ó, irgalmaz, nagy ég!²

Giuseppe Verdi „Act IV” Otello Covent Garden (32:21)
(16:03-kor érkezik Otello)

Otello: James McCracken; Desdemona Kiri Te Kanawa
Karmester: Colin Davis
(London: 22.XII.1983)

Ekkor tör ki rajta a pánik.

Ezekben a példákban néhány jelenetet vázoltam fel pánikreakciókra az operák világából, illusztrációképen Munch: Sikoly című festményéhez. Ennek festménynek van animációs videó változata, melynek aláfestő zenéjét Fink Floyd szerezte. <https://www.youtube.com/watch?v=6LsqRc1ISE>

² Olaszból fordította: Blum Tamás és Mészöly Dezső (Verdi: Otello, . Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1959)

Van olyan vonósnégyes, melyben szinte borzalmasan fájdalmas sikoltás hangzik fel, egy magas, éles E hang, mintha egy jaj-kiáltás (Az alábbi felvétele: **3:20**) lenne. Ez hallható Bedřich Smetana e-moll „Életemből” alcímű vonósnégyesének IV. tételében, melyhez a szerző a következő magyarázatot fűzte: *„A nemzeti zene felismerése, a siker kivívásának öröme. Majd hirtelen a négyvonalas oktávban hosszan elnyúlva felhangzó E hang, amely a zeneszerző megsiketülése előtt oly végzetesen csengett fülébe. Fájdalmas emlékezés pályája kezdetére, halvány reménysugár és végül belenyugvás a feltartóztathatatlan sors akaratába.”*

String Quartet No. 1 in E minor From My Life - Finale: Vivace - Meno presto (5:57)

Bedřich Smetana: e-moll vonósnégyes („Életemből”) IV. (Finale)

Smetanovo vonósnégyes

© 1956 SUPRAPHON

Ezekben a példákban néhány jelenetet vázoltam fel pánikreakciókra az operák világából, illusztrációképen Munch Sikoly című festményéhez.

II.

EDVARD MUNCH NORVÉG FESTŐMŰVÉSZ MUNKÁSSÁGA ÉS BIFÁZISOS KEDÉLYBETEGSÉGE



E. Munch

Edvard Munch aláírása

Munch 1863-ban született és 81 éves korában, 1944-ben halt meg. Elsősorban festő volt, de készített grafikákat, fametszeteket és litográfiákat is. Munkáira erősen rányomták a bélyegüket a pszichológiai témák, a XIX. század

végének a szimbolizmus irányzata, és főleg a német expresszionizmus a XX. század elején. Leghíresebb műve a Sikoly 1893-ban keletkezett. Felmerül a kérdés, hogy miként kerül egy zenepedagógiai folyóiratba egy expresszionista festőről egy cikk?

Edvard Munch egy norvégiai parasztházban, egy tanyán látta meg a napvilágot. Nagyapja pap, apja, Christian Munch katonaorvos volt, aki feleségül vett egy nálánál jóval fiatalabb nőt 1861-ben. Edvardnak volt egy nővére és 3 fiatalabb testvére. Apai ági felmenői közt voltak festőművészek, tudósok, történészek. Anyai ágon nem voltak értelmiségiek a rokonok között.

Mikor az apát 1864-ben kinevezték katonaorvos tisztnak, a család Christianiába (ma Oslo) költözött. Edvard édesanyja 1868-ban fiatalon tuberkolózisban meghalt, csakúgy, mint egyik kedvenc lánytestvére. A közeli rokonságban halmozódott a tbc. Az anya halála után a gyermekeket apjuk és nagynénjük nevelte. Mivel Edvard sokat betegeskedett, apja kivette az iskolából. Saját szórakoztatására nagy kedvvel rajzolt. Apja a fiának rémtörténeteket, szellem- és kísértet históriákat mesélt.

Christian, Edgar apja nagyon odaadó, jó apának bizonyult. Nevelését áthatotta egy bizonyos ájtatosság. Edgar később azt írta: apám nagyon ideges természetű volt és megszállottan vallásos, szinte pszicho-neurotikus volt. Tőle örököltem az örület magvait. A félelem angyalai, a szomorúság és a halál gondolata születésemtől fogva mellettem voltak. Az apa azzal dorgálta a gyermekeit, hogy az anyjuk a mennyből néz le rájuk, és elszomorodik, ha nem viselkednek jól.

A nyomasztó vallásos nevelés, valamint Edgar gyenge egészségi állapota, és az élénk kísértet-történetek elősegítették, hogy Edgárban kialakuljon a halállátomás, halálfélelem, és az éjszakai felriadások, lidérces álmok azt az érzetet keltették a gyerekekben, hogy a halál folytonosan ott leselkedik, és közeledik hozzá. Egyik lánytestvérénél már a kora gyermekkorban mentális betegséget állapítottak meg. Az öt testvér közül csak egy nősült meg, de ő néhány hónappal az esküvő után meghalt tbc-ben. Munch később azt írta: Az emberiség két rémisztő ellenségét örököltem: a tüdőbajt, és az elmebajt.

Az apa katonai jövedelme igen csekély volt. Folytonos szegénységben éltek. Gyakran költözködtek egyik nyomorúságos lakásból a másikba. Munch korai rajzaiban és vízfestményeiben ábrázolta a szobabelsőket, a használati tárgyakat, bizonyos orvosi tégléket, rajzeszközöket, valamint néhány tájképet.

Mire elérte a tízes éveit, a művészet uralta az érdeklődését. Megtanulta az arányok és a perspektíva képi ábrázolását, de gyakori betegeskedése miatt meg kellett szakítania tanulmányait a rajziskolában. Az apja a festészetet „szentségtelen foglalatosságnak” tekintette. Munch nem képviselt dogmatikus álláspontot a művészet irányában. A naplójában a következőt írta: Művészetemmel megkísérlem megmagyarázni az életet és annak jelentőségét a magam számára.

1881-ben beiratkozott a Christianiai Királyi Művészeti és Tervezői Iskolába, melynek az alapítója egy távoli rokona, Jakob Munch volt. 1883-ban más festőkkel közösen első nyilvános kiállítását rendezte. Ezek alatt a korai évek alatt Munch különböző stílusokkal kísérletezett beleértve a naturalizmust és az impresszionizmust. Ezek a kísérletező munkák a sajtó részéről kedvezőtlen kritikákat váltottak ki, és az apja részéről állandó dorgálásban volt része. Ennek ellenére az apja csekély összegekkel hozzájárult fia megélhetési költségeihez, később azonban nézeteltérések miatt minden anyagi támogatást megvont fiától. Bohém élete miatt feszült viszonya volt az apjával.

Munch fiatal felnőtt korában tisztelettel viselkedett a nők iránt, majd ez átcsapott szexuális szabadosságra. Olykor visszahúzódó volt, máskor nyers, civakodó. A szexualitást megalázónak tartotta, ennek ellenére időnként ezen a téren is túlzó aktivitás jellemezte viselkedését. Depressziós időszakában rákapott az ivászatra, mániás szakában a kicsapongásra. Emellett erős dohányos is volt. Elbizonytalanodott az abban az időben zajló szexuális forradalom, és a körülötte rajzó független nőkkel való viszonyában. Ez kifejeződött a viselkedésében, és a művészetében is.

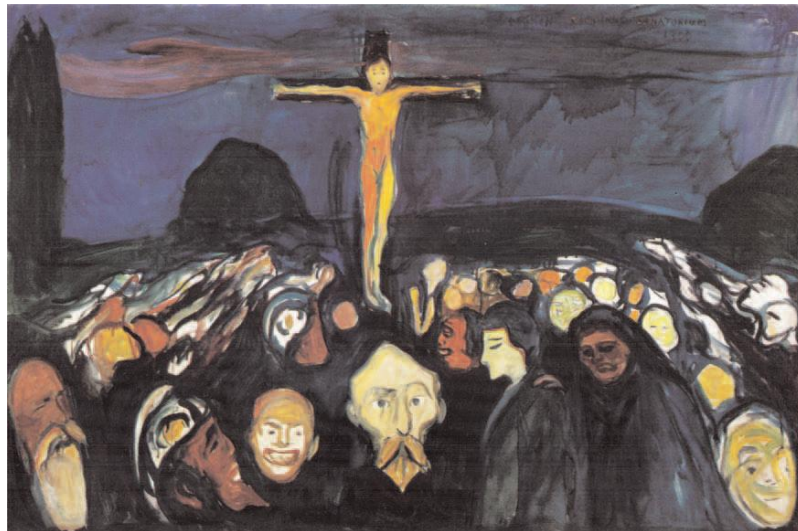


Edvard Munch: Az élet tánca
(Fotó/Forrás: Espen Solli)

Az a kettősség, amely a nőkkel kapcsolatban megmutatkozott, jellemző volt egész életvitelére és művészetére. Határozottan állíthatjuk, hogy mániás-depresszió (bifázisos kedélybetegség) kísérte végig életét. Volt időszak, mikor a képein a halál, a gyötrelmek, a magányosság, a reménytelenség, a félelem ábrázolódik.

Sok kísérletezés után Munch arra megállapításra jutott, hogy az impresszionista festészet nem eléggé kifejező. Úgy vélte, hogy ez a festészeti irányzat túlságosan felszínes, és olyannak tekinthető, mint egy tudományos kísérletezés. Úgy érezte, hogy mélyebbre kell mennie, és fel kell tárni a szituációt csordultig töltve emocionális tartalommal és kifejező energiával. Késztetése volt, hogy a saját életét kell lefestenie feltárva a saját emocionális és pszichés állapotát. Munch életének ebben a periódusában saját énjének a visszatükröződését önmarcangoló képeiben festette meg, lefektetve gondolatait és „lelki naplóját”. Azt írta, hogy A beteg gyermek (1886) című festményét nővére halála ihlette, és ez a kép volt az első „lelki festménye”, és egyúttal szakítása az impresszionizmussal. Ennek a festménynek is elutasításban volt része a kritikusok, a családja részéről, és hatalmas morális felháborodást váltott ki a közönségből. Csak egy barátja vette védelmébe, aki azt írta: Munch látásmódja eltér a többi festő látásmódjától. Ő olyan módon fest és látja a dolgokat, amely különbözik más festőművészekétől. Ő csak a lényegét látja a dolgoknak azok természetes mivoltukban, és ez minden, amit ő lefest. Ennél fogva Munch festményei nem szabályosak,... Az ő munkája tökéletes. A művész bevégezte a művét, ha úgy gondolja, hogy mindent kifejezett, ami az agyában volt, és ez az előnye Munchnak más generációk festőivel szemben, hogy ő valóban meg tudja mutatni nekünk azt, amit ő érez, ami megragadta őt, és ennek minden egyebet alárendel.

Munch az 1880-as és a 90-es évek elején próbálja megtalálni a saját stílusát: különböző ecsetvonás technikát használ, és újfajta színkeverési technikákat is kipróbál. Kifejezésmódja folyamatosan irányváltásokat mutat. Zavarosak és ellentmondásosak az alkotásai, célba veszi az egyszerűséget, éles körvonalakat és kontrasztokat használ, és az emocionális mondanivalója arra utal, hogy elérkezett az érett stílusához. Gondosan ügyel arra, hogy a képei feszültséget és érzelmeket fejezzenek ki. Míg a stílusát illetően a poszt impresszionisták hatása alatt áll, tartalmukat tekintve szimbolistának és expresszionistának is minősíthetjük a műveket. Inkább lelki állapotot fest le, mint a külső valóságot.



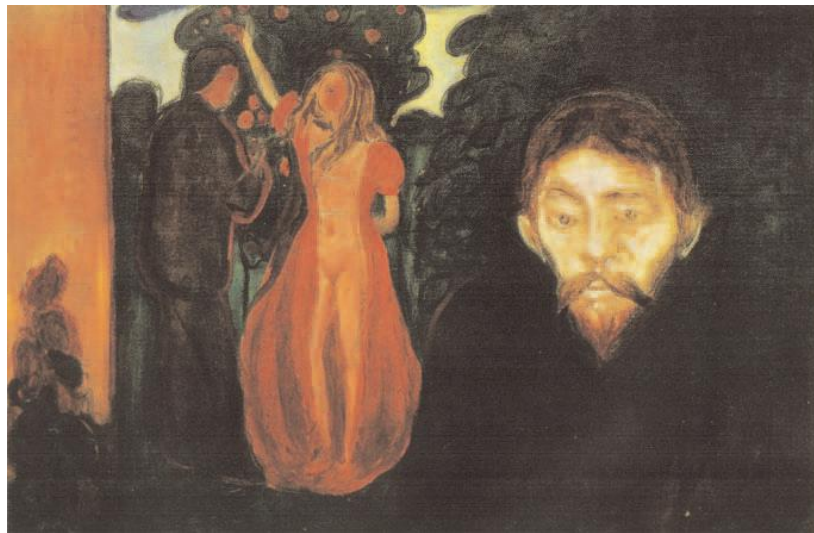
Edvard Munch: Golgota (1900)
(Munch Múzeum, Oslo)

1889-ben önálló kiállítása nyílt, ahol csaknem az összes művét bemutatta. Ez a tárlat elismerést aratott, és elnyert egy kétéves tanulmányi ösztöndíjat Párizsba. Munch akkor ért Párizsba, amikor ott a Világkiállítás ünnepségei zajlottak. El volt ragadtatva a modern európai művészet hatalmas kiállításától. Kiemelte, hogy Gauguin, van Gogh és Toulouse-Lautrec igen nagyhatásúak. Megjegyezte, hogy milyen remekül használják a színeket az érzelmek kifejezésére ezek a művészek. Munch kiváltképp Gauguin „realizmus elleni reakcióját” értékelte, és a művészi hitvallását, nevezetesen „a művészet emberi munka, és nem a Természet utánzása”. Amint azt később berlini barátai Munchról állították „neki (Munchnak) nincs szüksége arra, hogy Tahitira menjen, és ott megtapasztalja az emberi természetben a primitívet. Ő magában hordja Tahitit”.

Ez év decemberében Munch apja meghalt, a családot katasztrófális anyagi helyzetben hagyva. Munch visszatért Norvégiába. Ez időtől kezdve anyagi felelősséget érzett a családjá iránt. Az apja halála lesújtotta őt, és öngyilkossági gondolatokkal is küzdött. „Együtt élek a halottaimmal – az anyámmal, a nővéremmel, a nagyapámmal, az apámmal... Öld meg magad, és akkor nincs tovább. Minek is élni?”

A következő évben (mániás periódus) készített vázlatokat kocsmajelenetekről, és egy szériát ragyogó városképekből. Ezekben az alkotásokban Seurat pointilista stílusával kísérletezett.

1892-re Munch festészeti jellegzetessége a szimbolizmus irányába tolódott el, mint az a Melankólia (1891) képén felismerhető. A színek alkalmazása hordozza a szimbolista elemet. 1892-ben meghívták Munchot Berlinbe egy önálló kiállításra. Noha Munch festményei olyan fanyalgó ellenkezést váltottak ki, hogy rövidesen a kiállítást bezárták. Munch örült a „nagy megrázkódtatásnak”, és egy levelében azt írta, hogy „soha nem volt ilyen szórakoztató időszakom – hihetetlen, hogy egy olyan ártatlan dolog, mint egy festmény ilyen felzúdulást képes kiváltani. Ekkor bizonyára már mániás vagy legalábbis hipomániás stádiumban volt.



Edvard Munch: Féltékenység (1895)
(Rasmus Meyer Gyűjtemény)

Berlinben belekerült egy nemzetközi művész társaságba, ahol írók, képzőművészek, kritikusok és vezető entellektüelek voltak, többek között August Strindberg, akit Munch le is festett 1892-ben. Azalatt a négy év alatt, míg Berlinben tartózkodott felvázolta az ideáit. Ezt magába sűríti. Az élet fríz sorozat. Kevés képet adott el. Valójában Munch nem is igen akart megválni festményeitől, azokat saját „gyermekinek” tekintette.

Egyéb festményei, beleértve a kaszinójeleneteket, a forma és a részletek egyszerűsítését mutatták. Ez visszatérést jelentett a korai érett stílusához. Munch elkezdte favorizálni a festői tér szűkítését, és minimális háttérrel adott az előtérben elhelyezkedő alakoknak. Azért választotta ezt a formát, mert így a legmeggyőzőbben tudta a lelkiállapotot és saját pszichés állapotát tükrözni, mint ahogy a Hamuk című festményén láthatjuk: az alakok egy monumentális, statikus térben vannak jelen. Munch alakjai úgy tűnnek, mintha egy színpadi

szerepet játszanának (Halál a beteg-szobában), ahol a mozdulatlanság színjátéka különböző emóciókat jellemez. Egy alak magában foglal egy pszichés állapotot, mint leghíresebb festményében, a Sikolyban. Munch férfiai és női inkább látszanak szimbolikusnak, mint realiztikusnak. Azt írta: Többé nem festek interiőröket, ahol emberek olvasnak, a nők kötögetnek: engem az élettel teli emberek érdekelnek, akik lélegzenek és éreznek, szenvednek és szeretnek.

A sikoly című alkotás négy verzióban létezik: két pasztell (1893 és 1895) és két festmény (1893 és 1910). Később számos litográfiát is készítettek belőle (1895 és később). Az 1893-ban keletkezett Sikoly festményt ellopták 1994-ben az Oslói Nemzeti Galériából, de még abban az évben visszakerült. 1910-ben az Oslói Munch Múzeumból 2004-ben ismét ellopták, de 2006-ban csekély sérüléssel visszakerült a helyére.



Edvard Munch: A sikoly

Edvard Munch 1893 és 1910 között négy festményt készített *A természet sikolya* című sorozat keretében (*A sikoly* néven váltak ismertté). A történetük során több alkalommal is ellopták egy-egy változatát, és ezen lopások alatt meg is sérültek.

(jakd.hu)

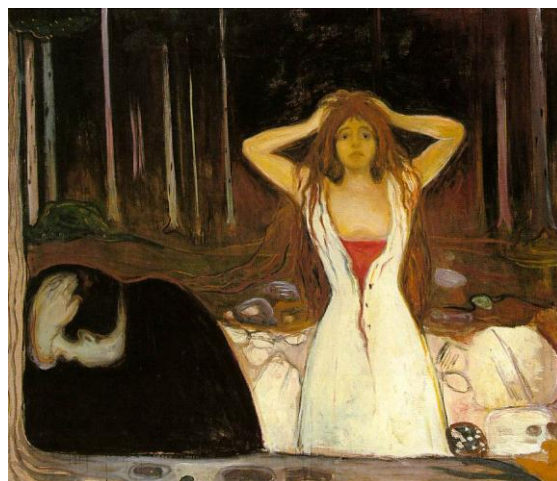
A Sikoly Munch legismertebb munkája. Széles körben úgy interpretálják, mint a korunk emberének univerzális szorongás-ábrázolását. Széles sávokban felrakott rikító színek és egyszerűsített formák jellemzik. Magas nézőpontból tekintünk a figurára, aki egy gyötrődő, emocionális krízis következtében a koponyáját befedni szándékozó, rémületben lévő minden fölösleges ornamentikától megfosztott, lesóványodott alak, aki nem számíthat segítségre, egyedül van, távol bármiféle vigasztól, a menybolt, mintegy véres ég visszhangozza a sikolyát. Nincs segítség! Ez a pánik-reakció tökéletes képi ábrázolása!

Ezzel a képpel Munch elérte kitűzött célját, mármint „tanulmányozni a lelket, ami azt jelenti, hogy tanulmányozni önmagamat”. Munch leírta, hogy jött

létre a festmény: Két barátommal mentem az úton, amikor a Nap lehanyatlott, hirtelen a menybolt olyan pirossá vált, mint a vér. Megálltam és a korlátnak támaszkodtam, kimondhatatlanul elcsigázottnak éreztem magam. Lángnyelvek és vér nyújtózott a kékes-fekete fjord fölé. Barátaim tovább sétáltak, míg én lemaradtam reszketve a félelemtől. Ekkor a természet hatalmas, véget-nemérő sikoltását hallottam. Később úgy írta le, hogy az ő saját gyötrelmét jelenítette meg a vásznon. Hosszú éveken át én majdnem örült voltam... A végsőkéig kiterjesztettem a korlátaimat. A természet sikoltott a véremlben...Ezek után feladtam a reményt arra, hogy valaha is szeretni tudjak.

Ez a kép a nézőt azonnal megragadja. Hatása a Mona Lisával vetekszik függetlenül a szépségétől és becsült anyagi értékétől.

1893-ban Berlinben, Munch munkáiból kiállítást szerveztek, ahol több más festmény között egy hat képből álló sorozat is szerepelt. Ez a ciklus, melyet az Élet Frízének nevezett – egy költemény életről, szerelemről és halálról. Ezek a képek, mint a Vihar és Holdfény az atmoszférájával ragad meg. Más motívumok megvilágítják a szerelemnek az árnyoldalát. Ilyen kép a Rózsa és Amélia, valamint a Vámpír. A halál a betegszobában nővérének a halált idézi. Ezt a képet később többször is átdolgozta. A kép nagyon drámai, fókuszban a családtagok, akik eloszolva helyezkednek el, nincs egymáshoz kapcsolatuk a szomorúságban. 1894-ben kibővítette a motívumainak spektrumát. Ez megfigyelhető a következő képekben: a Szorongás, a Hamuk, a Madonna, az Asszonyok három stádiumban (az ártatlanságtól az öregkorig).



Edvard Munch: Hamu (1894)
(WikiArt)

A XX. század elején befejezte a Frízt. Ez időben sok képet festett, nagyon aktív volt. Több nagyméretű kép bizonyos mértékben követte a kor stílus irányzatát: a szecessziót. A Metabolizmus című képéhez maga faragott fakeretet. Ezt a képet korábban Ádám és Évának nevezte. Ez a képe feltárja Munch fő problémáját: az ember bukásának mítoszát, és a szerelem filozófiájának pesszimizmusát. Az Üres kereszt és a Golgota (1900) tükrözi a metafizikus irányultságát, és visszaidézi az ájtatos, dogmatikus, vallásos neveltetését. 1902-ben Berlinben a teljes Fríz sorozat, mint első szecessziós festménysorozat került kiállításra.

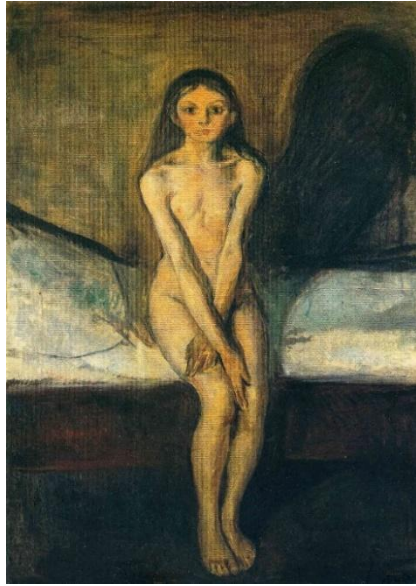
Az Élet Fríze témáin, melyeknek vázlatain, festményein, pasztelljein és nyomatain átsüt az ő alap kérdéseinek a mélysége: az élet állomásai, a végzet asszonya, a szerelem reménytelensége, a szorongás, a hűtlenség, a féltékenység, a szexuális megalázás, az élet és halál elválasztása. Mindezek témák kifejezésre jutnak A beteg gyermek (1885), a Szerelem és fájdalom (1893-94), a Hamuk (1894) és a Híd című kompozíciókban. Munch az embert esendőnek, gyarlónak, szenvedőnek ábrázolja (lásd a Pubertás), vagy nagy vágyak, féltékenység, és reménytelenség előidézőjének láttatja (lásd: Elválás, Féltékenység).



Edvard Munch: A beteg kislány (1885-1886)
(Nemzeti Galéria, Oslo)

Munch gyakran használ színes árnyékokat és gyűrűket az alakok köré, hogy hangsúlyozza a rettenetet, fenyegetettséget, az aggodalmat vagy szexuális intenzitást. Ezek a festmények tolmácsolják a művész szorongását, a szerelemhez való zaklatott viszonyát és az ő általános pesszimizmusát, depresszióját, amely az egész emberi léttel kapcsolatos. Sok vázlata és

festménye több variációban készült el, mint pl. a Madonna, a Kezek és a Pubertás, és elkészítette ezek fametszetét és kőmetszetét.



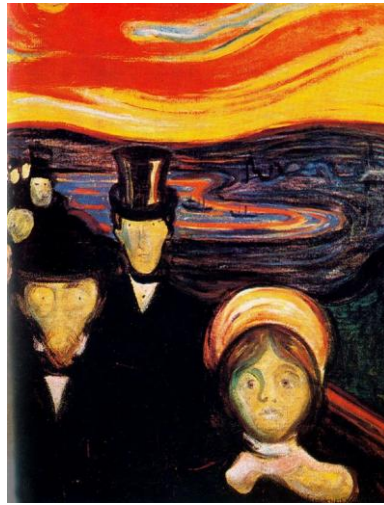
Edvard Munch: Pubertás (1894)
(WikiArt)



Edvard Munch: Madonna (1894)
(hu.wikipedia.org.)

Munch nem volt része képeinek, úgy vélte, hogy a mű kifejezi azt, amit a teste mondana. Annak érdekében, hogy pénzt keressen, grafikákat készített, ilyen formában reprodukálta sok híres festményét, beleértve a sorozatokat is. Elismerte munkáinak személyes céljait, de egy szélesebb körű szándéka is volt. „Elismerem, hogy műveim valójában szándékos önvallomások, és hogy

megkíséreljem megmagyarázni magamnak a kapcsolatomat az étellel. Valójában ez egyfajta egoizmus, de én rendületlenül remélem, hogy műveim által segítek másokat, hogy elérjék a megvilágosodást.”



Edvard Munch: Szorongás (1894)
(WikiArt)

1890-ben kezdett némi megértést tapasztalni az ő művészi megértését illetően a nézők és kritikusok részéről. Egy kritikus azt írta: Könnyörtelenül semmibe vette a formát, a tisztaságot, az eleganciát, a teljességet és a realizmust. Munch a talentum intuitív erejével fest, és a lélek legapróbb rezdüléseit ábrázolja.

1886-ban Párizsba költözött, ahol az Élet fríze kompozíciójának grafikus ábrázolására összpontosít. Kifejlesztette a fametszés és a litográfia technikáját. Jellegzetes műve az Önarckép csontváz alkarral (1885) című. A beteg gyermek című festményéből színes változatokat csinált. Ezek jó pénzért elkeltek, épp úgy, mint a különböző variációk a Csók és a sokféle meztelenséget ábrázoló munkái. Sok párizsi kritikus „erőltetettnek és brutálisnak” tekintette Munch munkáit, de a kiállítása sok látogatót vonzott. Az anyagi helyzete jelentősen javult, és 1897-ben vásárolt egy nyári lakot, és egy kis XVIII. századi halászkunyhót egy kis városban, Norvégiában. Úgy hívta otthonát: Boldog ház. Ide évente visszajárt az elkövetkező húsz esztendő során.

Munch 1887-ben visszament Christianiába (mai Oslo), ahol 1899-ben intim viszonyt kezdett egy „felszabadult” felső-osztályhoz tartozó gyönyörű és gazdag hölgyel, Tulla Larsennel. Együtt Itáliába utaztak, majd visszatérésük után Munchnak ismét egy virágzó korszaka indult el, tájképeket festett, készített

egy újabb sorozatot az Élet frízéből, és egy másikat, az Élet táncai címmel. Larsen arra vágyott, hogy Munch feleségül vegye, ám elutasításban volt része. Munch tudatosan nem nősült meg, és nem akart gyereket a családban előfordult testi és lelki betegségek miatt. Néhány hónap múlva viharos szakítás történt, még egy pisztoly is eldőrdült. Pontosan nem lehet tudni, miként zajlott le az esemény. Munch bal kezének két ujjja megsérült, és amputálni kellett. Ez a csonkolás későbbiekben nehezítette a paletta tartását. A festő megaláztatásnak, árulásnak tekintette a szakítást, és sokáig nem tudta kiheverni. Ez újabb festmények keserű témája lett. A Csendélet (más néven A gyilkosnő) és a Marat halála I és II (1906-7) világosan utalnak a lövési incidensre. Lányok a mólón című festményéből 18 verziót készített. Ezek a képek a fiatal nőiséget demonstrálják mindenféle negatív melléközöngge nélkül.

Munch munkáinak most már jó sajtó visszhangja lett, és felkeltette befolyásos támogatók figyelmét. Húsz év küzdelem és nyomorúság után végre elnyertem a támogatóimat..., és egy ragyogó ajtó nyílt ki előttem - írta. Mindezen pozitív változások ellenére Munch ismét önpusztító életet folytatott, mindezek ellenére túlélte a 80. életévét.

1908 őszére szorongása, depressziója kritikus állapotba került. Ez túlzott italozásban és civakodásokban fejeződött ki. „Az állapotom a megőrülés határán van, hajszál választ el tőle.” Hallucinációk gyötörték és üldözési rögeszméje volt. Ezek miatt a tünetek miatt intézeti ápolásra került sor. Nyolc hónapon át kezelték Koppenhágában diétával és valamiféle akkoriban divatos elektromos kezeléssel, de nem elektrosokk terápiára került sor. Állapota valamelyest stabilizálódott. 1909-ben visszament Norvégiába. Festményei ezután színesebbek és kevésbé pesszimisták lettek. Tovább javult a kedélye, és Christianiában (Oslo) a közönség kezdte megkedvelni munkáit, a múzeumok kezdték megvásárolni a festményeit. A Szent Olav Királyi Lovagrend tagjává választották „a művészetben tett szolgálataiért.” Az első amerikai kiállítása 1912-ben New Yorkban volt. Elmeorvosától azt a tanácsot kapta, hogy társaságban csak jó barátok között legyen, és csak mértékletesen igyék. Munch megfogadta a tanácsokat. Több teljes alakú képet festett magas-rangú barátokról és támogatókról. A portrékon került a hízelgést és őszinte képeket alkotott. Festett tájképeket is. Lefestette az embereket munka közben és játék közben. Merőben új, optimista stílusa lett (mániás fázis): széles, laza ecsetvonásokat, vibráló színeket alkalmazott, gyakran hagyott fehér helyet a vásznon, és ritkán használt fekete tónust. Csak ritka alkalommal utalt a morbid témákra. Életének

utolsó két évtizedében magányban, megbékélésben élt Osloban. Több kései festményén megörökítette a mezőgazdasági munkát, és a lovát. Most már anyagi erőfeszítés nélkül tudott nő modelleket alkalmazni, néhányukkal szexuális viszonyt folytatott. Élete vége felé festett egy csomó önarcképet, melyeken emocionális és fizikai állapotát örökítette meg.



Önarcképek
(bolg.axioart.com)

Az 1930-as és 40-es években a nácik Munch műveit a „degenerált, elfajzott művészet” kategóriájába sorolták, épp úgy, mint Picasso, Klee, Matisse, Gauguin, és sok kortárs festő képeit. Munch 82 festményét eltávolították a német múzeumokból. 1937-ben Hitler bejelentette: „Mindnyájunk érdekében ezek a prehisztórikus kőkorszakból való barbár művészetek és művészeti hebegések visszatérhetnek az őseik barlangjaiba, és ott alkalmazhatják a primitív internacionális kapargálásaikat.”

1940-ben a németek megszállták Norvégiát, és a náci párt átvette a hatalmat. Munch 76 éves volt. A nácik által elrabolt képek közül 71-et sikerült fellelni, és Norvégiának visszavásárolni. 11 kép soha nem került elő.



Otthonában az 1940-es években

Munch a saját házában halt meg Oslo közelében 1944. január 23-án egy hónappal 80. születésnapja után. A temetésén náci zenekar játszott. A norvégekben azt a benyomást keltette, hogy Munch náci-szimpatizáns volt, de erre semmi adat nincs. Oslo városa megvásárolta a Munch birtokot az örökösöktől 1946-ban, és 1960-ban lebontották.

Munch halála után fennmaradt munkái Oslo városára szálltak, amely épített egy Munch Múzeumot, melyet 1963-ban nyitották meg. A múzeum otthont adott kb. 1100 festménynek, 4500 rajznak, 18000 nyomatnak. Ez a hely legteljesebb gyűjteménye Munchnak.

Munch határozottan öntörvényű művész volt. Keveset tanított. Az ő szimbolizmusa nagyon sajátos, sokkal egyénibb, mint sok más kortárs szimbolista festőé. Különösen eltért a német szimbolistáktól, de befolyása rájuk is erősen hatott. Követték az ő filozófiáját: Én nem hiszek olyan művészetben, amelynek nincs kényszerítő ereje, hogy megnyissa az ember szívét. Sok festménye, beleírta a Sikolyt is, általános érvényű azon felül, hogy személyes jelentéssel is bír.

A Sikoly egy változatát a Norvég Nemzeti Galériából 1994-ben ellopták. 2004-ben a Sikolynak egy másik verzióját és a Madonna képet is elrabolták a Munch Múzeumból fényes nappal. Végül is mindkettő megkerült, de a 2004-es rablás során megsérültek a képek. Nagyon alapos, aprólékos munkával restaurálták a képeket, és ismét szerepelnek a kiállításon. 2005-ben egy szállodából loptak el három Munch festményt. Ezek hamarosan megkerültek.

2006 októberében két színes fametszet a Két ember és a Magány új rekordot állított fel egy oslói árverésen 8,1 millió norvég koronáért. Egy másik árverési rekord is született egy Sotheby aukción: 2008 novemberében a Vámpír című festmény kelt el 38.162 millió USD-ért New Yorkban. Munch arcképe látható az 1000 koronás norvég bankjegyen. Az egyik Sikoly festmény 2012-ben 119.9 millió dollárt kelt el. Ez a legnagyobb összeg, amelyet egy nyílt árverésen festményért kifizettek.

2013-ban a Norvég Posta képeiből bélyeg-sorozatot adott ki tisztelegve a 150 éve született Edvard Munch emlékének. 2014-ben a 70 éve elhunyt mesterre emlékezünk.

1974-ben film készült Munch életéről.

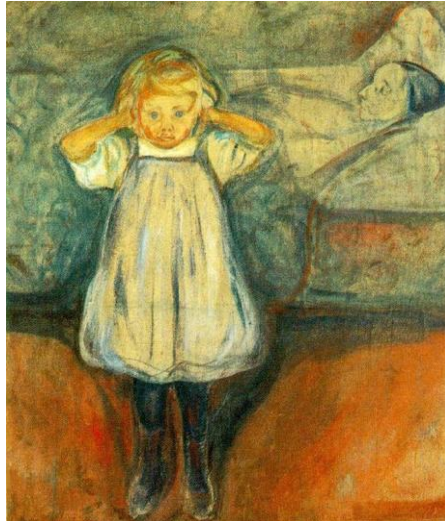
Munch: „Rothadó testemből virágok nőnek és bennük én vagyok. Ez jelenti az örökkévalóságot”.

Felhasznált irodalom:

1. Czeizel : Festők, gének, szégyenek (Galenus Kiadó 2007)
2. Kristó Nagy István: Munch szemtől szemben (Gondolat Kiadó 1983)
3. Ulrich Bischoff: Edvard Munch (Benedikt Taschen 1990)
4. Chipp, Herschel B, (1968) Theories of Modern Art
5. Ulrich Bischoff: Edvard Munch (Benedikt Taschen 1990)
6. Chipp, Herschel B, (1968) Theories of Modern Art
7. Prideaux, Sue (2005): Edvard Munch: Behind the Scream. New Haven: Yale University Press
8. Faerna, José Maria (1995): Munch. New York: Harry N. Abrams
9. Köves Péter dr **LAM** 2014;24(5-6):302–303
10. Wikipedia



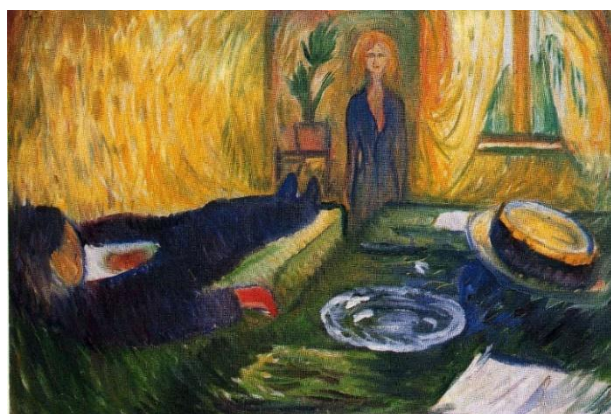
Edvard Munch: Füüdőző lányok (1892)
(A WikiArt jóvoltából)



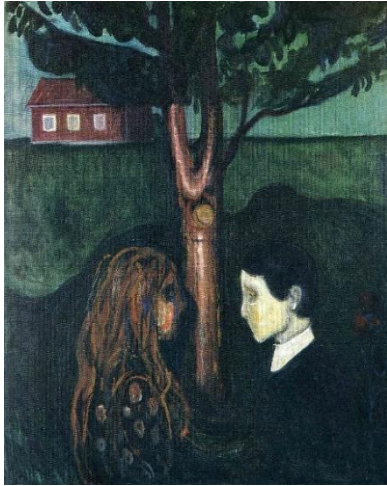
Edvard Munch: Anya halála (1900)
(A WikiArt jóvoltából)



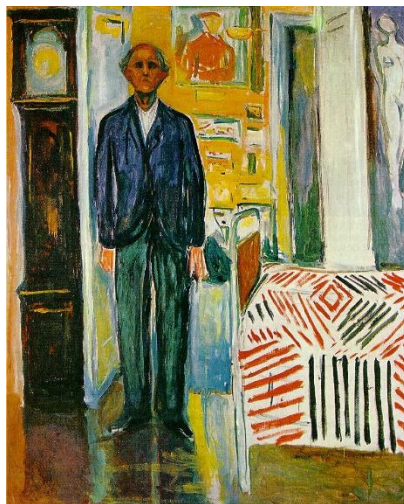
Edvard Munch: Vámpír (1895)
(A WikiArt jóvoltából)



Edvard Munch: Gyilkosság (1906)
(A WikiArt jóvoltából)



Edvard Munch: Farkasszem (1894)
(A WikiArt jóvoltából)



Edvard Munch: Önarckép az óra és az ágy között (1940–1943)
(A WikiArt jóvoltából)